

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

NIKOS
KAZANTZAKIS
Sărăcuțul
lui Dumnezeu

Traducere din neogreacă și note de
ION DIACONESCU

HUMANITAS
fiction

Se dedică sfântului Francisc al timpului nostru,
doctorului Albert Schweitzer¹

¹ Albert Schweitzer (n. 1875 în Alsacia, m. 1965 în Lambaréné (Gabon) – personalitate complexă a secolului XX (teolog, filozof, medic misionar și muzician). În 1913 s-a mutat cu soția sa în Lambaréné, unde a construit un spital (mai târziu și o leprozerie) împreună cu localnicii. Și-a închinat lunga sa viață îngrijirii bolnavilor, suferinșilor de tot felul, leproșilor, săracilor. În 1952 i s-a decernat Premiul Nobel pentru pace.

Prolog

Dacă am lăsat la o parte multe dintre cuvintele și faptele lui Francisc și dacă le-am schimbat puțin pe unele, și dacă am adăugat altele care nu s-au întâmplat, dar ar fi putut să se întâmple, nu am făcut-o din ignoranță sau din necuviință ori din impietate, ci din nevoia de-a potrivi, cât este cu puțință mai aproape de esența ei, viața cu legenda sfântului.

Arta are acest drept; nu numai dreptul, ci și datoria: să reducă totul la esență. Se hrănește din poveste, o asimilează încet, subtil și o transformă în legendă.

Dragoste și evlavie și admirație pentru eroul și marele mucenic Francisc m-au stăpânit scriind povestea asta, mai adevărată chiar și decât adevărul. Deseori lacrimi mari îmi pătau manuscrisul, deseori o mână cu o rană veșnic reînnoită, ca și cum cineva ar fi ținut-o, ca și cum ar ținui-o veșnic, făcea stăruitor semne prin aer dinaintea mea; simțeam peste tot în jurul meu, cât scriam, prezența ei nevăzută.

Fiindcă pentru mine sfântul Francisc este modelul omului devotat, care, printr-o neîntreruptă și aprigă luptă, izbutește să îplinească cea mai înaltă datorie a noastră, mai înaltă și decât morala, și decât adevărul, și decât frumusețea: să transubstanțiem materia pe care ne-a încredințat-o Dumnezeu și s-o facem duh.

I

Eu, nevrednicul, care iau astăzi pana ca să scriu despre viața și faptele tale, părinte Francisc, eram, îți amintești, când m-ai cunoscut, un biet cerșetor, pocit la chip, fața mea și capul meu tot, de la sprâncene până la grumaz, erau doar o claie de păr, privirea îmi era speriată și blândă, mă bălbâiam și behăiam ca un miel; iar tu m-ai numit, ca să-ți bați joc de urâtenia și micimea mea, fratele Leo¹, leul. Dar când ți-am istorisit viața mea te-a podidit plânsul, m-ai luat în brațe, m-ai sărutat și mi-ai spus: „Iartă-mă, frate Leo, te-am numit leu ca să-mi bat joc de tine, însă acum văd, ești leu adevărat, pentru că ceea ce vânezi tu numai un leu îndrăznește să vâneze.“

Mergeam din mănăstire-n mănăstire, din sat în sat, din pustietate în pustietate și căutam pe Dumnezeu; nu m-am însurat, n-am făcut copii, fiindcă eu căutam pe Dumnezeu; țineam în mână un colț de pâine și niscaiva măslina, mi-era foame și uitam să mănânc, fiindcă eu căutam pe Dumnezeu.

Mi s-a urât tot vorbind și întrebând, mi s-au umflat picioarele tot mergând, m-am săturat tot bătând în porți și întinzând mâna să cerșesc la început pâine, apoi o vorbă bună, și după aceea mântuirea. Toți râdeau, mă strigau smintit, mă alungau,

¹ Naratorul-personaj îl întruchipează pe fratele Leo (m. 1271), călugăr italian care, potrivit biografiei sfântului Francisc din Assisi (N. Kazantzakis a tradus în greacă, în 1951, biografia sfântului alcătuită de scriitorul danez Johannes Jørgensen), a fost unul dintre primii săi însoțitori (alături de Bernardo da Quintavalle, jurist, și Pietro Cattani, canonic, m. 1221) și totodată confesorul lui.

mă îmbrânceau, încât am ajuns până la urmă pe marginea prăpastiei, am obosit și am început să hulesc... Om sunt, am obosit să tot umblu, să flămânez, să-nghet de frig, să bat în poarta cerului și să nu mi se deschidă. Și-atunci, în culmea deznădejdiei, într-o noapte, m-a luat Dumnezeu de mână, te-a luat și pe tine Dumnezeu de mână, părinte Francisc, și ne-am întâlnit.

Iar acum șed, privesc prin ferestruica chiliei mele norii primăvarații, și jos, în curtea mănăstirii, a coborât cerul, plouă mărunț și miroase pământul; lămâii în grădini au înflorit, undeva departe a cântat un cuc; râd toate frunzele, Dumnezeu s-a făcut ploaie și plouă în lume. Ce încântare, Doamne, ce fericire! Cum se potrivesc și se fac una pământul, ploaia și mirosul de băligar și de lămâi cu inima omului! Într-adevăr, pământ e omul, de aceea se și bucură atât de mult, ca pământul, de liniștita ploaică mângâietoare primăvara. Inima mea este plouată, se crapă, plesnește mugurul și tu îl ajuți să crească, părinte Francisc.

Toate pământurile au înflorit în mine, părinte Francisc, răsar amintirile, timpul își întoarce roata înapoi, și iată-le, reînvie sfintele ceasuri în care am călătorit împreună pe fața pământului, tu înainte și eu călcându-ți temător pe urme. Îți amintești când ne-am întâlnit întâia oară? Era noapte, o lună mare de august, mi-era foame și intram împleticindu-mă în faimosul Assisi.

De multe ori, slavă lui Dumnezeu, mă bucurasem de nobilul oraș; dar în seara aceea era altceva Assisi, era de nerecunoscut; ce era minunea aceea pe care o găseam? Casele, bisericile, turnurile, fortăreața se împleteau într-o mare albă ca laptele, sub un cer violet, în văzduh. La ceasul la care am intrat, în amurg, în fortăreață prin poarta cea nouă a Sfântului Petru, răsărea luna plină, roșie ca focul, blajină ca un soare blând, și o catactă domoală se revărsa de sus, din vârful fortăreței, din Rocca¹, pe acoperișurile caselor și pe clopotnițe, năpădea străduțele și

¹ *Rocca* (it.) – fortăreață construită pe un loc înalt. Aici Rocca este numită fortăreața orașului Assisi.

tot și roia ca niște pârâiașe, umplea ochi gropile cu lapte, iar fețele oamenilor străluceau, de parcă s-ar fi gândit la Dumnezeu. M-am oprit fermecat; acesta e Assisi, spuneam și-mi făceam cruce, case sunt astea și oameni și clopotnițe, sau cumva am intrat de viu în rai? Am întins mâinile și mi s-au umplut pumnii de lună; o lună vâscoasă, dulce ca mierea; am simțit că pe buzele și tâmplele mele curge harul lui Dumnezeu. Și-atunci am înțeles, și am scos un strigăt; fără-ndoială un sfânt trebuie să fi trecut pe-acolo; simțeam mireasma lui în aer!

Umblam în lumina lunii, urcam pe drumeagurile strâmte, până am ajuns în piața Sfântul Gheorghe; lume multă, era sâmbătă seara, glasuri răgușite, cântece, mandoline, mirosuri îmbătătoare de pește fript, de frigărui pe jărat și de trandafir și iasomie; foamea îmi dădea ghes, așa că m-am apropiat de un grup.

— Ei, creștini, cine de-aici, din vestitul Assisi, poate să-și facă pomană cu mine? Să mănânc, să dorm, și dimineața să plec?

Mă priviră din creștet până-n tălpi și râseră.

— Cine ești, frumosule? îmi răspunseră râzând în hohote. Ia apropie-te să te-admirăm!

— Se poate să fiu chiar Cristos, am răspuns eu ca să-i sperii. Așa se înfățișează câteodată în lume, ca cerșetor.

— Eu îți vreau binele, sărmane, zise unul, să nu mai spui asta! Nu ne strica petrecerea. Hai, șterge-o, să nu ne ridicăm, noi toți de-aici, să te răstignim!

Râseră iarăși. Atunci unuia, celui mai tânăr, i se făcu milă de mine.

— Francisc Mânăspartă¹, al lui Pietro Bernardone, ăla o să te miluiască. Ești norocos, s-a întors ieri, ca o pisică plouată, de la Spoleto². Du-te, că-l găsești!

1 În original, *ho Trypochéres* – Mână găurită, de la *trypó* – a găuri și *cheir* – mână.

2 Potrivit biografiei sfântului Francisc, la 20 de ani, în 1202, acesta a luptat în războiul dintre Assisi și Perugia, mânat de dorința de a deveni cavaler; Assisi a pierdut, Francisc a fost luat prizonier, alături de alți

Și atunci sări o matahală, cu față de șoarece, gălbejit, îl chema Sabatino¹; ne-am reîntâlnit apoi după câțiva ani, când a ajuns și el ucenic al lui Francisc, și umblam împreună desculți pe drumurile lumii. În seara aceea, auzind numele lui Francisc, chicoti cu răutate:

— S-a dus, se zice, înveșmântat în aur și-n pene, la Spoleto, să lupte, s-arate isprăvi de vitejie, să fie făcut cavaler și-apoi să se întoarcă aici să se dea viteaz. Dar știe Dumnezeu cum lucrează; i-a izbit careva una drept în moalele capului și s-a-ntors ca un cocoș jumulit.

Sări în sus și bătu din palme.

— I-am scos și-un cântec, zise râzând în hohote. Gata, băieți, toți împreună!

Și deodată începură toți, strigând răgușiți, să cânte și să bată din palme:

S-a dus la Spoleto, vai!

S-a dus la Spoleto, doar-doar câștigă,

Dar s-a ales cu buza friptă!

Tot privind la bucate și la vin, mă scurgeam din picioare, și m-am rezemat de tocul ușii.

— Unde-i Francisc ăsta Mânăspartă, Dumnezeu să-l aibă-n pază? am întrebat eu dându-mi duhul. Unde-i, să-i cad la picioare?

— Mergi în mahala, sus, îmi arată tânărul. Sub o fereastră o să-l găsești, cântându-i doamnei lui.

tineri, și nu s-a întors liber acasă decât după mai bine de un an; apoi, tot din spirit cavaleresc, Francisc a pornit, sub comanda unui conte, înspre sudul Italiei, însă, ajungând la Spoleto, a avut acolo o primă viziune, în care Dumnezeu îi cerea să se întoarcă la Assisi și să-i slujească Lui.

1 Unul dintre primii ucenici ai sfântului Francisc ale căror nume se cunosc și, totodată, unul dintre primii frați (călugări) franciscani. De aici înainte, vor apărea în roman, drept personaje, mulți dintre călugării cunoscuți a fi fost primii însoțitori ai lui Francisc (unii dintre ei canonizați după moarte și ale căror morminte se află în bisericile din Assisi): Egidio, Morico, părintele Silvestro, Rufino (m. 1249, vărul Clarei și al lui Agnes Scifi), Giovanni della Cappella, Angelo Tancredi (m. 1258), Maseo din Marignano (m. 1280), Elia Coppi, Pacifico (Guglielmo Divini).

Am pornit la drum, lihnit de foame; tot urcam și coboram pe ulicioarele strâmte; vedeam fumul de la hornuri, găteau oamenii cumiți, și eu trăgeam pe nări miresmele; măruntaiele mele rămăseseră atârinate ca ciorchinii mâncați de păsări și de șoareci. N-am mai îndurat am început să hulesc: „Ehei, de n-aș căuta pe Dumnezeu, murmuram înfuriat, de n-aș căuta pe Dumnezeu, ce huzur, ce fericire! Aș mânca felii mari de pâine albă și-un purceluș la cuptor, cum îmi place mie, sau iepure înăbușit, cu cepșoară, cu foi de dafin și chimen; și-aș goli, să-mi răcoresc pântecele, un urcior de vin negru din Umbria. Și-apoi aș merge la o vădană să mă încălzească; am auzit eu, nu există căldură mai dulce ca a vădanei, ce-s cărbunii aprinși față de ea? Dar ce să-i faci, eu caut pe Dumnezeu!“

Călcam iute-iute, să mă-ncălzesc, și-am prins avânt. Alergam să scap de ispite, de miresme și de vădane, să trag în piept aer curat. Am ajuns sus în fortăreață, în faimoasa Rocca. Mândrele ziduri prăbușite, porțile făcute scrum, supraviețuiseră numai două turnuri crăpate, pe care urcaseră deja buruieni, tăind pietrele; înainte cu câțiva ani poporul se răzvrătise, nu-și mai îndura nobilii stăpâni și s-a năpustit și le-a dărâmat cuibul de vulturi. Voiam să dau o raită ca să mă bucur de nenorocirile lor, au mâncat prea mult, au băut prea mult, a venit rândul nostru! Dar sufla un vânt înțepător, mi-era frig, așa că am coborât în fugă; opaițele în case se stinseseră, lumea sfărăia; a mâncat bine, a băut bine și-acum sfărăia; gospodarii aceștia cumiți îl găsiseră pe Dumnezeu pe pământul unde-l căutau, cum îl căutau, după statura lor, cu copii, cu femei, cu trai bun – iar eu, smintitul, umblam pe drumurile din Assisi și băteam în poarta cerului, desculț, înfometat, tremurând de frig, ba hulind, ba cântând „Kyrie eleison!“¹ ca să mă-ncălzesc. Pe la miezul nopții, aproape de biserica Episcopiei, aud chitare și lăute, niște tineri le vor fi făcând o serenadă iubitelor lor, iar unul cânta din gură. M-am apropiat în vârful picioarelor,

1 „Doamne miluiește!“ (gr.).

m-am ascuns lângă o poartă și m-am lipit de perete; în fața vilei contelui Scifi¹, cinci-șase flăcăi cu chitare și lăute; iar unul scund, cu o pană lungă la pălărie, cu capul dat pe spate și ochii pironiți sus pe o fereastră cu cafasuri cânta, cu mâinile-ncrucșate. Toți în jur, fermecați, îi acompaniau glasul cu chitarele și lăutele... Ce glas era acela, Doamne, ce dulceață, ce patimă și rugămintă și poruncă! Nu-mi amintesc cântecul, să-l transcriu aici și să rămână-n veac, dar îmi amintesc bine că vorbea despre o porumbiță albă și un vultur care-o vâna și tânărul îi striga porumbiței să vină să găsească adăpost la sânul lui... Cânta încet, liniștit, ai fi zis că se temea să n-o trezească pe fata care va fi dormind în dosul ferestrei cu cafasuri; parcă glăsuia nu trupului care dormea, ci sufletului care veghea... Și eu m-am tulburat, ochii mi s-au umplut de lacrimi. Unde mai auzisem glasul acela? Dulceața lui, rugămintea, porunca? Când și unde mai auzisem chemarea aceea, porumbița care ciripea temătoare și vulturul care croncănea și-o urmărea, și glasul dulce, departe foarte, al izbăvirii?

Tinerii se pregătiră să plece, își agățară chitarele și lăutele pe umeri.

— Ei, Francisc, îi strigară cântărețului, ce tot aștepți? Să mergem! Nici astă-seară nobila ta fată n-o să deschidă fereastra să-ți azvârle trandafirul!

Râseră, dar cântărețul nu răspunse; o luă primul înaintea, s-o cotească și să coboare în piață, unde încă se auzea cum răsună de cântece tavernele deschise. Și-atunci m-am repezit în calea lui; mi-era teamă să nu-l pierd – o porumbiță, am simțit deodată, era sufletul meu, și vulturul era Satana, iar tânărul acela era sânul la care trebuia să merg, să gălesc adăpost. Mi-am scos mantaua plină de găuri și i-am așternut-o să calce pe ea; simțeam în nări cum din tot trupul lui ieșea o mireasmă ca de miere, ca de ceară, ca de trandafir, și am înțeles: era mireasma

¹ Favorino Scifi, conte de Sasso-Rosso, tatăl sfintei Clara din Assisi.

sfințeniei; când deschizi o raclă cu sfinte moaște așa mirososemintele sfântului.

Se întoarce, mă privi și zâmbi.

— De ce? îmi spuse încet.

— Nu știi, odraslă de nobil. De unde să știi? Mantaua mi-a plecat de pe umeri singură și s-a întins jos, pe pământ, să calci pe ea.

Zâmbetul îi pieri; se opri brusc.

— Ai văzut în văzduh – se aplecă și mă întrebă tulburat –, ai văzut în văzduh vreun semn?

— Nu știi, fiule de nobil. Toate sunt semne: foamea mea, luna, glasul tău. Nu mă întreba, o să m-apuce plânsul.

— Toate sunt semne, murmură el, și privi în jur neliniștit.

Întinse mâna, buzele sale groase se mișcă ca și cum ar fi vrut să mă întrebe ceva, dar tot nu se hotăra. În lumina bogată a lunii fața lui se topise; mâinile îi deveniseră străvezii. Făcu un pas și se apropie de mine; iar eu m-am aplecat să aud ce are să spună și i-am simțit răsuflarea mirosind a vin.

— Nimic... zise mâniat. Nu mă privi așa, n-am să-ți spun nimic!

Iuți pasul.

— Vino cu mine! zise el.

Alergam în urma lui în lumina lunii și îl priveam: îmbrăcat în mătase, cu o pană lungă la pălăria de catifea, cu o garoafă la ureche. „Ăsta nu caută pe Dumnezeu“, mi-am zis în sinea mea, „sufletul i s-a afundat în carne“.

Și deodată inimii mele i se făcu milă de el; am întins mâna și i-am atins cotul:

— Odraslă de nobil, iartă-mă. Un singur lucru aș vrea să te-ntreb: mănânci, bei, ești îmbrăcat în mătase, cânti sub ferestre, o ții tot într-o petrecere; chiar nu-ți lipsește nimic?

Tânărul se întoarce brusc și își feri brațul cu violență, să nu-l ating.

— Nimic nu-mi lipsește! răspuse enervat. De ce mă-ntrebi? Nu vreau să mă-ntrebe nimeni.

Mi-am întărit inima și i-am răspuns:

— Pentru că mi-e milă de tine, fiule de nobil.

Tânărul, îndată ce auzi, clătină din cap cu îngâmfare:

— De mine? zise el. Ție?! și râse.

Dar peste puțin, coborând glasul, întrebă gâfâind:

— De ce ți-e milă de mine, de ce?

N-am răspuns.

— De ce? întrebă el din nou.

Se aplecă și mă privi în ochi.

— Cine ești, îmbrăcat ca un cerșetor? Cine? Cine te-a trimis să mă găsești, aici, pe drumurile din Assisi, la miezul nopții?

Se înfurie:

— Spune-mi adevărul! Cineva te trimite, cine?

Și, neprimind răspuns:

— Nimic nu-mi lipsește! făcu el, bătând cu piciorul în pământ. Nu vreau să le fie milă de mine, vreau să mă pizmuiască. Da, da, nimic nu-mi lipsește!

— Nimic? Am zis eu, nici cerul?

Lăsa capul în jos, tăcu, și peste puțin:

— Cerul e prea sus, nu-l ajung. Bun e pământul, foarte bun, aproape de mine!

— Nu există lucru mai aproape de noi decât cerul. Pământul e sub picioarele noastre și-l călcăm; cerul este în noi.

Luna începuse să pălească, pe cer erau puține stele; la răstimpuri se mai auzeau cântări, numai patimă, din mahalalele îndepărtate; aerul primăvăratice de noapte era plin de miresme și de dragoste. Jos piața vuia.

— Cerul este în noi, fiule de nobil, am spus eu din nou.

— Cum știi asta? mă întrebă el și mă privi speriat.

— Am răbdat de foame, am răbdat de sete, am suferit — așa am aflat.

Mă luă de braț:

— Să mergem acasă la mine. O să-ți întind masa, să mănânci, o să-ți aștern patul, să dormi; dar despre cer să nu-mi vorbești, se poate să fie în tine, în mine nu este.